

POZORUHODNÁ KNIHA O MIGRACI

DOI: 10.18267/j.polek.1076

Marek Loužek*

Collier Paul: Exodus. Jak migrace mění náš svět

Oxford – New York: Oxford University Press, 2013. 310 stran, ISBN 978-0-19-539865-6.

Profesor ekonomie Oxfordské university Paul Collier už na sebe upozornil řadou zajímavých knih, jako např. *The Bottom Billion*, 2007 (čes. *Miliarda nejchudších*, 2009). Tentokrát si bere za téma nové knihy veřejností citlivě sledované téma – migraci. Každý exodus jednotlivce je triumfem lidského ducha, odvahy a vynalézavosti nad byrokratickými překážkami vytvořenými bázlivými bohatými lidmi. Ale je triumfem naděje nad zkušeností věřit, že migrace má jen světlé stránky.

Podle Colliera byla migrace zpolitizována ještě předtím, než byla řádně analyzována. Pohyb lidí z chudých zemí do těch bohatých je jednoduchý ekonomický proces, ale jeho následky jsou složité. Státní politika pro migraci se musí s touto složitostí vyrovnat. V současné době se politiky pro migraci velice výrazně liší jak v zemích původu, tak v hostitelských zemích.

Migrace je tématem, na něž má téměř každý vyhraněný názor. Lidé obvykle mohou své názory podložit určitou povrchní analýzou. Z velké části se tyto názory odvozují od apriorního morálního vkusu spíše než od důkladné znalosti důkazů. Analýza vycházející z důkazů je silnou stránkou ekonomie. Stejně jako mnoho jiných politických otázek má migrace své ekonomické příčiny a následky, a tak je ekonomie v popředí snah o vyhodnocení migrační politiky.

Po vypuknutí 1. světové války státy uzavřely své hranice na dobu trvající půl století. Z důvodu válek a Velké hospodářské krize byla migrace v praxi obtížná a imigrace byla nevídaným jevem. Až do 60. let 20. století lidé v převážné většině žili v té zemi, v níž se narodili. Ale během onoho půlstoletí bez pohybu došlo v globální ekonomice k dramatické změně: mezi příjmy jednotlivých zemí se rozevřela propast. Politické přístupy se neliší pouze mezi zeměmi, ale také oscilují mezi otevřenými dveřmi, jimž jsou nakloněni ekonomové, a zavřenými dveřmi, jimž jsou nakloněni voliči. Například v Británii byly dveře otevřeny v 50. letech 20. století, částečně zavřeny v roce 1968, znovu rozraženy dokořán v roce 1997 a nyní jsou opět zavírány.

O hnací síle, která stojí za mezinárodní migrací, víme tři základní věci. Jednou z nich je to, že migrace je ekonomickou reakcí na rozdíl v příjmech, když odhlédneme od všech ostatních faktorů. Čím větší je rozdíl, tím silnější je tendence k migraci. Druhou věcí je

* **Marek Loužek** (marek.louzek@vse.cz), Vysoká škola ekonomická v Praze.

to, že existuje obrovské množství ekonomických, právních a společenských překážek, které stojí migraci v cestě a které jsou v úhrnu významné, takže migrace je investicí: nejprve musí být vynaloženy náklady a teprve poté je možné sklízet výhody. Pokud je rozdíl v příjmech velký z toho důvodu, že lidé v zemi původu jsou zoufale chudí, jejich přání migrovat bude pravděpodobně bezvýsledné. Třetí základní věcí je to, že náklady na migraci se velmi snižují tehdy, pokud je v hostitelské zemi přítomna diaspora ze země původu. Míra migrace je tudíž určena velikostí rozdílu v příjmech, úrovni příjmu v zemích původu a velikostí diaspor.

Každá poctivá analýza migrace musí uznat, že jsou zde vítězové i poražení a že dokonce i zjištění celkového účinku migrace na konkrétní skupinu může být nejednoznačné v závislosti na tom, jak jsou měřeny zisky oproti ztrátám. Collier analyzuje vliv migrace na tři skupiny lidí: na samotné migranty, na původní obyvatelstvo hostitelské země a na lidi zanechané v zemi původu.

Za prvé lze říci, že migranti jsou nuceni vynaložit na překonání překážek bránících jejich přesunu náklady, které jsou značné, ale získají tím ekonomické výhody, které jsou mnohem větší než tyto náklady. Migranti získají lví podíl na ekonomických přínosech z migrace. Tyto velké zisky pramení z toho, že se přestěhují ze země, v níž se pracovníkům neplatí téměř nic, do země, v níž je jim vypláceno hodně. Přesunutím pracovníka z dysfunkční společnosti do lépe fungující společnosti se jeho produktivita může zvýšit i desetkrát. Mnozí lidé si nemohou finančně dovolit migrovat: je to určitá forma investice. Stejně jako je tomu u všech investic, výdaje je zapotřebí vynaložit předem, zatímco přínosy přicházejí až postupně časem. Z časového hlediska je pro pracovníka nejvhodnější uskutečnit migraci, dokud je ještě mladý.

Určité nové důkazy naznačují, že tyto velké ekonomické zisky jsou částečně – nebo možná podstatnou měrou – vykoupeny psychickými ztrátami. Pro typického migranta ze země s nízkými příjmy, který přijde do země s vysokými příjmy, je nárůst příjmu až ničivě obrovský. Rodiny jsou však rozděleny a migrant žije svůj život v kulturně cizím prostředí. Může si naladit rozhlasové vysílání ze své domovské země, obklopit se přáteli z diaspor a každoročně navštěvovat domov, ale skutečnost, že nežije doma, může postupem času způsobovat, že bude stále méně šťastný.

Masivní přínosy pro produktivitu pramenící z migrace, které jsou pro ekonomy tak vzrušující a které migranti získají, se nepromítají do většího psychického a fyzického blahobytu. Migrace nepřináší očekávaný „oběd zdarma“, respektive migrant oběd zdarma obdrží, ale za cenu špatného trávení. Naproti tomu děti migrantů vyrůstají bez nostalgie, kterou trpí jejich rodiče. Migranti se stěhují spíše v zájmu svých dětí než kvůli svému vlastnímu prospěchu.

Za druhé, Collier zkoumá dopad migrace na hostitelské země. Očekává se, že imigrace pracovníků sníží mzdy a zvýší výnosy z kapitálu, což znamená, že domácí pracovníci na tom budou hůře a domácí bohatí majitelé lépe. Migranti zvyšují rozmanitost společnosti. V některých ohledech je to prospěšné: větší rozmanitost přináší větší pestrost, a tudíž přináší podněty a větší výběr. Ale rozmanitost také přináší problémy. Je tomu tak proto, že v moderní ekonomice je blahobyt velkou měrou určován něčím, co by bylo možné nazvat vzájemnými ohledy.

Migrace vytváří diasporu a diaspora vytváří migraci. Již zmíněné dlouhé období ve 20. století, během něhož byly hranice bohatých zemí uzavřeny migrantům z chudých zemí, mělo za následek, že okolo roku 1960 neexistovaly žádné významné diaspor.

Počínaje rokem 1960 začala migrace předcházet budování diaspor. Protože diaspory byly zpočátku zanedbatelné, docházelo i po otevření hranic k migraci pouze ve skromném rozsahu navzdory velkému rozdílu v příjmech.

Collier modeluje migrační funkci, kde na ose y je míra migrace, na ose x velikost diaspory. Čím větší je velikost diaspory v poměru k původnímu obyvatelstvu, tím menší bude rozsah jejich vzájemných styků s původním obyvatelstvem. Určitá migrace probíhá i tehdy, když neexistuje žádná diaspora, protože rozdíl v příjmech vede některé lidi k tomu, že přesídlí. Ale čím větší je diaspora, tím rychlejší je migrace z dotyčné země původu.

Rozdíl v příjmech mezi chudými a bohatými zeměmi je velký a globální proces růstu způsobí, že bude velký ještě několik desítek let. Migrace tento rozdíl nijak významně nesníží, protože mechanismy zpětné vazby jsou příliš slabé. Migrace tudíž pokračuje a diaspora bude ještě několik desetiletí růst. Rozdíl v příjmech tedy bude přetrvávat, dokud poroste faktor přispívající k migraci. Důsledkem toho je, že migrace z chudých do bohatých zemí se bude zrychlovat.

Ze vzájemných ohledů nebo sympatií pramení pocit loajality a solidarity vůči těm spolučlenům naší komunity, kterým méně přálo štěstí. Čím vyšší je podíl imigrantů v komunitě, tím nižší byla míra vzájemné důvěry mezi imigranty a původním obyvatelstvem. Jinými slovy, blízkost nevedla k většímu vzájemnému pochopení, nýbrž vedla ke zvýšené vzájemné podezřívavosti.

Migranti zvyšují rozmanitost společnosti. Rozmanitost obohacuje ekonomiky tím, že přináší nové úhly pohledu na řešení problémů, a pestrost, kterou s sebou přináší, rozšiřuje paletu příjemných životních požitků. Ale rozmanitost také podkopává vzájemné ohledy a jejich neocenitelný přínos v podobě spolupráce a štědrosti. Rozleptávající účinky rozmanitosti zesílí tehdy, když migranti pocházejí ze zemí s dysfunkčními společenskými modely, na nichž tito migranti nadále lpí. Rozmanitost má tedy své přínosy, ale na druhé straně také něco stojí.

Třetím aspektem, který Collier zkoumá, je dopad migrace na země původu. Špatně řízená země bude pravděpodobně zažívat emigraci ve velkém rozsahu: lidé, kteří nemohou hlasovat pomocí hlasovacího lístku, budou hlasovat svými nohama. Nejčastější slovní spojení, které se pro tyto případy používá, je „odliv mozků“: do emigrace odcházejí ti nejchytřejší, nejambicióznější a nejvzdělanější členové společnosti.

Možnost emigrace nabízí výrazně větší škálu životních šancí, a to nejen pro migranta, nýbrž pro celou rodinu. V mnoha případech je migrace spíše rozhodnutím celé rodiny než jen samotného migranta: migrant neprchá před rodinou, nýbrž je součástí rozsáhlejší strategie pro rozšíření škály příležitostí. Z pohledu ostatních členů rodiny jsou migranti investicí, která se často úžasné vyplatí díky dlouhodobému přílivu peněz posílaných ze zahraničí a usnadněné dostupnosti další migrace.

Collier proto dochází k závěru, že migrace je dobrá i pro ty, kteří zůstanou v zemi původu. Špatná rozhodnutí v ekonomické politice, dysfunkční ideologie, špatná zeměpisná poloha, negativní postoje k práci, dědictví kolonialismu a nedostatečné vzdělání – to vše může vést k masové migraci. Pracovníci, kteří migrují z chudých do bohatých zemí, vymění jeden společenský model za jiný. Následkem toho jejich produktivita raketově stoupá.

Z toho tedy vyplývá, že přestože migrace pomáhá těm, kteří zůstanou v zemi původu, pomáhala by ještě více, kdyby byl její rozsah menší. Ale země původu nemohou samy o sobě emigraci řídit: rozsah emigrace je určován politikou hostitelských zemí.

Polemika, jejíž účastníci se přou o to, zda je migrace dobrá či špatná, výrazně ztěžuje vytvoření ideální politiky – dveří, které nejsou ani otevřené ani zavřené, ale které jsou pootevřené.

Migrační politiku nevytvářejí vlády zemí původu, nýbrž vlády hostitelských zemí. V každé demokratické společnosti musí vláda zohledňovat zájmy většiny svých občanů, ale legitimním předmětem zájmu občanů jsou nejen původní chudí obyvatelé, ale i ti, kteří žijí v těch nejchudších společnostech. Proto budou muset hostitelské vlády při stanovování migrační politiky vyvažovat zájmy původních chudých obyvatel na jedné straně a zájmy migrantů a lidí, kteří zůstávají v chudých zemích, na straně druhé.

Často používaným argumentem ve prospěch migrace je tvrzení, že migranti jsou nepoměrně více inovativní. Běžně citovaným údajem je to, že v USA je mezi těmi, kteří patentovali své vynálezy, vysoké procento imigrantů a jejich dětí. Stručně řečeno, imigranti mají tendenci být výjimeční. Ale americká zkušenost může být způsobena spíše výjimečnou povahou Ameriky jako magnetu pro inovativní podnikatele než výjimečnou povahou migrantů v celosvětovém měřítku. I když jsou migranti již z podstaty jejich životní volby uzpůsobeni k tomu, aby byli výjimeční, pak přínosy pro země s vysokými příjmy jsou na druhé straně vykoupeny ztrátami pro chudé země původu. Přelévání talentu z chudých společností do bohatých není nezbytně něco, co by bylo důvodem k celosvětové oslavě.

V jednom ohledu však imigranti výjimeční jsou, a to je kriminalita. Napříč Evropou mají cizinci z různých důvodů tendenci k tomu, že jsou v poměrně vysoké míře zastoupeni ve vězeňské populaci. Francie je v tomto ohledu dosti typickou zemí, přičemž cizinci tam tvoří přibližně 6 % celkového počtu obyvatel a 21 % vězeňské populace. Vyšší podíl cizinců na vězeňské populaci potvrzují i statistiky německé a britské.

Multikulturalismus byl liberálními elitami podáván tak, že je žádoucí sám o sobě: multikulturní společnost poskytuje více pestrosti a podnětů než společnost s jednou kulturou. V této podobě multikulturalismus vítá trvalé soužití odlišných kultur v jedné zemi. Koncepce národa je přeformulována – národ pojímán jako geopolitický prostor, v němž vedle sebe pokojně existují samostatné kulturní komunity s rovnocenným právním a společenským statusem.

V Evropě až donedávna převládala mezi politickými elitami tendence vykládat multikulturalismus jako právo na trvalý kulturní separatismus. Tento ortodoxní přístup a jeho podpůrné politické zásady byly reakcí na to, že velké skupiny imigrantů preferovaly kulturní separatismus a vládnoucí evropské elity jejich preferenci legitimizovaly. Přestože migrace neznamená, že jsou národy zastaralé, pokračující zrychlování migrace v kombinaci s politikou multikulturalismu by mohlo potenciálně ohrozit jejich životaschopnost. Ukázalo se, že absorpce migrantů je obtížnější, než se čekalo.

Ať už hostitelské populace mají či nemají morální právo řídit migraci podle svých vlastních zájmů, v současné době k tomu mají zákonné právo. Protože téměř žádná vláda neuplatňuje zákonné právo na omezování výjezdu ze země, všechny prostředky omezující toky globální migrace jsou v konečném důsledku určovány předpokládanými zájmy hostitelských populací. Avšak přestože jsou země s vysokými příjmy demokratické, jejich migrační politika často neodráží názory původních domácích voličů. Nárůst populistických stran v Evropě odráží obavy obyčejných lidí z imigrace.

Pouze z krajních břehů libertariánství a do extrému dovedeného utilitarismu lze argumentovat, že prostředky k omezování migrace jsou eticky nelegitimní. Extrémní libertariánství upírá vládám právo omezovat svobodu jednotlivce, v tomto případě svobodu

pohybu. Univerzalistický utilitarismus chce maximalizovat užitečnost světa jakýmikoli prostředky. Nejlepším možným výsledkem by bylo, kdyby se celá světová populace přestěhovala do země, v níž jsou lidé nejproduktivnější, a ponechala zbytek zeměkoule prázdný. Je zřejmé, že žádná z těchto filozofií neposkytuje etický rámec, podle něhož by si demokratická společnost měla určovat migrační politiku.

Při neexistenci limitujících prvků by migrace a diaspora expandovaly bez omezení. Avšak namísto toho, aby nechaly migraci zrychlovat až do bodu politické paniky, vlády hostitelských zemí nyní přijímají balíčky strategických zásad, které vycházejí ze stanovení stropu, výběru migrantů, integrace diaspor a legalizace ilegálních imigrantů.

Aby mohla být neomezená migrace morálním principem třeba pro imigraci Afričanů do Ameriky, musela by být také principem pro imigraci Číňanů do Afriky. Avšak většina afrických společností je pochopitelně nesmírně ostražitá vůči neomezené migraci. I ekonomové, kteří vychvalují miliardy dolarů, které by měly být získány ze svobodného pohybu pracovní síly mezi zeměmi, nehájí vysloveně neomezenou migraci.

Otázka: „Je migrace špatná, nebo dobrá?“ je podle Colliera chybná. Ptát se takto na migraci je asi tak smysluplné jako ptát se: „Když člověk jí, je to špatné, nebo dobré?“ V obou případech nejde o to, zda je to špatné nebo dobré, ale jaké množství je nejlepší. Určitá migrace je téměř jistě lepší než žádná migrace. Ale stejně jako konzumace příliš velkého množství jídla může vést k obezitě, také rozsah migrace může být nadměrný.